

експертизи. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2462/Artykytsa_Zakonod_tekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 26.09.2022).

2. Ажнюк Л.В. Лінгвістична експертиза як юридичний інструмент. Магістеріум. Мовознавчі студії. 2017. Вип. 66. С. 8.

3. Юрчук О.Ф. Експертний лінгвістичний аналіз як елемент нормотворчої діяльності (на матеріалі нормативно-правових актів України та Автономної Республіки Крим). Вісник Університету внутрішніх справ. Харків, 1999. Вип. 7 (1). С. 160.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

5. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354>.

Юлдашева Світлана Анатоліївна,
професор кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС: ВИКЛИКИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2022 році, стала каталізатором глибинних змін у всіх сферах суспільного життя, включно з

правовою системою та її мовним вираженням. В умовах воєнного стану відбувається стрімке оновлення законодавства, імплементація норм міжнародного гуманітарного та кримінального права, а також поява нових правових реалій, які потребують чіткого та однозначного термінологічного закріплення. У цій статті проаналізовано ключові сучасні аспекти правничої термінології в Україні у воєнний час, включаючи проблеми уніфікації, запозичення та адаптації нових термінів, а також вплив на юридичну визначеність.

Правничу термінологію, як інтегральну частину юридичної культури і механізм нормотворення та правозастосування, виявилася під тиском нових екстралінгвальних чинників, що викликали як термінологічні виклики, так і необхідність швидкої трансформації чинних норм і понять [1, с. 14].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення процесів, що відбуваються у правовому полі та мові права в умовах воєнного стану, зокрема у контексті євроінтеграційних прагнень України та потреби у верифікації та уніфікації новостворених або переосмислених термінів. Воєнний час вимагає точності та однозначності юридичної мови для ефективного функціонування державних інституцій, судової системи, а також для фіксації та документування міжнародних злочинів [2]. Об'єктом дослідження є система правничої термінології України; предметом – динаміка, виклики та трансформаційні процеси у терміносистемі права в умовах воєнного часу.

Вторгнення актуалізувало низку термінологічних проблем, які можна згрупувати за кількома напрямками.

1. Специфікація термінології воєнного та міжнародного гуманітарного права

Найбільш помітним є інтеграція та інтенсивне застосування термінів міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного кримінального права. Поняття, що раніше

належали переважно до військової та міжнародної юриспруденції, увійшли в активний обіг національного законодавства, правозастосовної практики та суспільного дискурсу. До таких належать: «воєнний злочин», «злочин агресії», «злочин проти людяності», «геноцид», «комбатант», «некомбатант», «колабораційна діяльність» тощо [3].

Трансформація виявляється у необхідності їх чіткої дефініції в національному законодавстві з огляду на міжнародні договори та практику Міжнародного кримінального суду. Виникає потреба в уніфікації перекладів та термінологічних відповідників, особливо у процесі документування злочинів для подальшого судового переслідування на міжнародному рівні [4]. Важливим аспектом є також диференціація термінів, які мають схоже значення, але різний правовий зміст, наприклад, між «воєнним злочином» і злочином проти національної безпеки [5].

2. Неологізми та переосмислення наявних термінів

Воєнний час спричинив появу юридичних неологізмів та семантичне зміщення вже наявних термінів. До прикладу, розглянемо такі юридичні неологізми, як-от «потерпілі від збройної агресії», «території активних бойових дій», «тимчасово окупована територія» (з уточненням правового режиму), «репарації» (у контексті національного законодавства) [1, с. 18]. Семантичне зміщення можна простежити у таких термінах на кшталт «державна зрада», «саботаж», «диверсія», що набули розширеного або специфічного тлумачення у зв'язку з появою нових форм протиправної діяльності, особливо у кіберпросторі та інформаційній сфері [6]. Поняття «критична інфраструктура» отримало чітку правову дефініцію та підвищений ступінь захисту [7]. Це вимагає не тільки законодавчого закріплення, але й термінографічної роботи для їх стандартизації та уникнення юридичних колізій [8].

В умовах воєнного стану законодавчий процес відбувається прискореними темпами, що не завжди сприяє

глибокій лінгвістичній експертизі законопроектів. Це може призводити до термінологічної інфляції, синонімії або полісемії в межах одного правового акта чи різних галузей права, що ускладнює правозастосування [9]. Зокрема, проблема неоднозначного тлумачення виникає у використанні термінів, пов'язаних із визначенням статусу осіб, причетних до збройних формувань ворога, або осіб, які вимушено залишилися на окупованих територіях [10].

Прагнення до європейської інтеграції та активна співпраця з міжнародними інституціями посилюють вплив англійської (міжнародно-правової) термінології. Це є позитивним кроком у напрямі гармонізації, але вимагає обережного підходу до запозичень – необхідно уникати калькування та забезпечувати семантичну точність українських відповідників [1, с. 305]. Фахівці наголошують на необхідності створення національного глосарію термінів МГП та МКП з посиланням на автентичні українські та міжнародні джерела [2].

Отже, воєнний час став критичним періодом для правничої термінології України, перетворивши її на поле інтенсивних трансформацій та жорстких випробувань на точність і відповідність міжнародним стандартам. Основними векторами змін стали:

1. Розширення правового поля за рахунок термінів МГП та МКП.
2. Семантичне зміщення існуючих понять та поява юридичних неологізмів.
3. Виклик щодо забезпечення якості та уніфікації термінів в умовах прискореного нормотворення.

Перспективи подальших досліджень та практичної роботи включають: комплексну лінгвістичну та правову експертизу нових законодавчих актів; систематизацію та кодифікацію військово-правової термінології; активізацію роботи з підготовки спеціалізованих словників і глосаріїв, що відповідають вимогам

ДСТУ [1]. Тільки послідовна та науково обґрунтована робота забезпечить правничу безпеку та лінгвістичну стійкість правової системи України на шляху до відбудови та європейського майбутнього.

Отож, для підтримки високого рівня юридичної культури та гарантування верховенства права, критично важливо зосередитись на уніфікації, гармонізації та науково-методичному забезпеченні нової термінології. Створення офіційних термінологічних словників та реєстрів, а також посилення ролі фахової лінгвістично-правничої експертизи, є невідкладними завданнями для запобігання термінологічним колізіям та зміцнення правової визначеності в умовах триваючої військової агресії.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А., Кузнецова Н. С. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: монографія / за ред. В. А. Журавля, Н. С. Кузнецової. Харків: Право, 2023. 902 с.

2. Долинський Є. Військова термінологія та її розвиток в умовах сучасних збройних конфліктів [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/83_2025/part_2/42.pdf.

3. Українська військова термінологія: історія, стан та перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/346878412_Ukrainska_vijskova_terminologia_istoria_stan_ta_perspektivi.

4. Особливості відтворення військової термінології українською мовою [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://intelektn.donnuet.edu.ua/index.php/intelekt/article/view/93>.

5. Капітан О. І., Саміло А. В. Міжнародне гуманітарне право як результат викликів збройних конфліктів [Електронний

ресурс]. Режим доступу: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/138.pdf>.

6. Термінологія міжнародного гуманітарного права: найбільш поширені помилки журналістів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/16402/2016-04-09-terminologiya-mizhnarodnogo-gumanitarnogo-prava-naybilsh-poshyreni-pomylyky-zhurnalistiv/>.

7. Стан війни та воєнний стан: понятійні та правові аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/13.pdf>.

8. Військова термінологія (дериваційні процеси) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://analiticbase.nlu.org.ua/?arg5=%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>.

9. Українська військова лексика: діахронія мовознавчих студій [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/343101654_UKRAINSKA_VIJSKOVA_LEKSIKA_DIAHRONIA_MOVOZNAVCIH_STUDIJA.

10. Про воєнний стан як особливий вид адміністративно-правового режиму [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-10-number-4-40-2023/pro-voyennyi-stand-yak-osoblyvyi-vyd-administratyvno>.